

UDK 355.1:81'373.46(497.16)

Izvorni naučni rad

Saša KNEŽEVIĆ (Podgorica)

Fakultet političkih nauka

sasakn@t-com.me

Srđa MARTINOVIĆ (Cetinje)

Ministarstvo odbrane

martinovicsss@t-com.me

NEKE OSOBENOSTI VOJNE TERMINOLOGIJE CRNOGORSKE VOJSKE

Konstantna borba za slobodu usloвила je brojne specifičnosti crnogorske vojske. Te specifičnosti odrazile su se i na osobenost termina koji su se upotrebljavali u crnogorskoj vojsci. U početku ti termini bili su neformalni, nestandardizovani, a tek od početka vladavine knjaza Danila i njegova ustrojstva crnogorske vojske dobijaju novu dimenziju. Od toga perioda većina termina iz kolokvijalne prelaze u formalnu upotrebu. Termini koji su se u crnogorskoj vojsci koristili za označavanje činova, oružja i drugih predmeta, položaja i odnosa vezanih za vojsku predstavljaju njenu posebnost, karakterističnu za jednu malu balkansku vojsku, a time i crnogorski jezik.

Ključne riječi: termin, crnogorska vojska, posebnost, jezik, čin, tuđice, oružje

U ovome radu bavićemo se specifičnim terminima koji su bili u neformalnoj i formalnoj upotrebi u crnogorskoj vojsci, naročito u periodu od 1878. do 1918. godine. Osobenost crnogorske vojske toga perioda ogleda se i u specifičnoj vojnoj terminologiji koja se upotrebljavala. Vojna terminologija vezuje se i za organizaciju i za strukturu crnogorske vojske. Možemo je podijeliti na neformalnu i formalnu koja je normirana kroz najviša pravna akta koja uređuju oblast vojske i Ministarstva vojnog. Vojna terminologija crnogorske vojske može se posmatrati kroz specifičnosti za označavanje rukovodećega kadra, činova i pozicija u crnogorskoj vojsci, imenovanje raznih oružja i drugih upotrebnih sredstava, ali i za označavanje različitih oblasti, struke, rodova i službi u crnogorskoj vojsci. Najveći broj izraza i riječi u upotrebi u crnogorskoj vojsci romanskog je porijekla, uglavnom iz talijanskoga,

a rjeđe francuskoga i drugih romanskih jezika, zatim iz turskoga jezika, dok su iz drugih jezika sasvim rijetke posuđenice. Značajan dio tih izraza nastao je kao svojevrsna osobenost crnogorskoga jezika izvedenicama, formiranih od domicilnih izraza za označavanje pojedinih radnji, vrsta oružja ili oruđa u crnogorskoj vojsci.

Kad su u pitanju specifičnosti starješinskoga kadra u crnogorskoj vojsci razlikujemo dva perioda: period do vladavine knjaza Danila i period od njegove vladavine, odnosno od njegove organizacije, podjele i stvaranja crnogorske *krstonosne vojske*. Za period do vladavine knjaza Danila karakteristično je da su za vojne činove dominantno vezani glavari i plemenske starješine koji su upravljali i vojnim jedinicama kao što su: *guvernadur*, *serdar*, *vojvoda*, *knez ili samo glavar* (kefalija je titula sročena prema grčkom *kefalos* – glava, dakle, glavar). U crnogorskoj vojsci do ustanovljenja čina brigadira/brigadijera (general) vojskom su komandovali serdari, vojvode kao najviši vojni komandanti koji su bili preteče kasnijih brigadira i divizijara. Vojne starješine bili su plemenski i bratstvenički glavari, rjeđe kneževi i kasnije *plemenski kapetani*. *Serdari i vojvode, u zavisnosti od vremena u kome su djelovali*, nijesu bili samo vojni komandanti već su vršili i najvišu civilnu vlast u plemenu ili nahiji kojom su upravljali.

Guvernadurstvo – čin i položaj guvernardura. Leksema *guvernadur* je romanizam *governatore* – namjesnik: *guvernadur Vukale Stanišić, to pišite guvernaduru*. U ovoj leksemi imamo mletački sufiks -dor/-dora, koji se u govoru severozapadne Boke javlja kao -dur/-dura. Tako je i u jeziku serdara i guvernadura Radonjića i u crnogorskim govorima.¹ Ovaj termin naročito je došao do izražaja 1717. godine i označavao je načelnika koji ima svjetovnu vlast u Crnoj Gori, nasuprot mitropolitima koji su vršili duhovnu vlast. Guvernadur je osim svjetovne vlasti u ratu komandovao najvećim jedinicama crnogorske vojske, tj. oružanoga naroda. Taj termin u pomenutome značenju egzistirao je sve do 1832. godine kad je ukinuta institucija guvernadurstva u Crnoj Gori.

Serdar je bio vrhovni vojni starješina ili zapovjednik. *Serdar* (tur. *serdar*, per. *serdar* – komandant) označava glavara, starješinu, zapovjednika, vojskovođu, serdari-ekrem je veliki vezir kao vrhovni zapovjednik vojske u ratu, generalisim. Ovaj termin se upotrebljavao i za označavanje starješine janičara na jednom manjem upravnom području, dok je u Crnoj Gori imao značenje plemenski starješina i kao titula za više glavare.² U Crnoj Gori u intenzivnoj upotrebi je od 18. vijeka do Njegoša i kao lider nahije koji se

¹ Krivokapić, Miloš, *Romanizmi u pismima serdara i guvernadura Radonjića*, Međunarodni naučni skup *Njegoševi dani 5*, Zbornik radova – Nikšić: Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet, str. 391–397.

² Škaljić, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1966, str. 559.

birao na zboru plemena ili nahije, a njihov izbor potvrđivali su crnogorski vladari. *Serdarstvo* – čin i položaj serdara, *serdarski* – koji pripada serdaru, a u pojedini slučajevima koristio se i izraz *serdarina* – velik, poznat, omiljen serdar. Zvanje serdara potiče iz vojne nomenklature oružanih snaga Osman-skoga carstva, koja je označavala vrhovnoga vojskovođu – maršala u jednom pohodu ili operaciji.³ Titula serdara postojala je još u XVII vijeku. Stvaranjem snažnije državne organizacije serdare više nije birao narod, već su te titule bile nasljedne, a dodjeljivao ih je ili potvrđivao vladar. Serdar je bio jedno vrijeme najviša vojna titula u Crnoj Gori koja je pripadala vojnim zapovjednicima jednog plemena ili više njih, odnosno jedne ili više nahija u zavisnosti od brojne snage plemena / nahije.⁴ Za vrijeme vladavine vladike Danila Petrovića postojala su dva serdara, a krajem XVIII vijeka bilo ih je pet.⁵ Treba istaći da je u Njegoševo doba serdare birao vladika/vladar, dok je od knjaza Danila titula vojvode iznad čina serdara, jer pored svih serdarskih funkcija ima i značenje plemstva kao npr. vojvoda od Grahovca. Uvođenjem vojnih činova, a pogotovu uspostavljenjem čina brigadira, titula serdara gubi značaj koji je imala ranije iako njeni nosioci i dalje ostaju visoko u vojnoj i civilnoj hijerarhiji sve do početka XX vijeka.

Titula *vojvode* u Crnoj Gori pominje se znatno ranije, još u XIII i XIV vijeku, a nosili su je pripadnici plemstva.⁶ U Crnoj Gori vojvode su vršile civilnu i vojnu vlast, birani su na zborovima kao upravitelji plemena ili više plemena.⁷ Neke nahije imale su jednoga vojvodu kao upravitelja nahije, neke kao starješinu bratstva ili plemena. Međutim, u Crnoj Gori vojvode su bili i viši vojni zapovjednici.⁸ Jačanjem državnih organa, vojvode su birali crnogorski vladari, a ta titula bila je nasljednja kao i titula serdara. U doba knjaza Danila serdari koji su se proslavili u bojevima uzdižu se jedan stepen više u hijerarhiji – dobijaju titulu vojvode. Iako su titule serdar i vojvoda postojale sve do formalnoga nestanka crnogorske države, njihova vlast i funkcije vremenom su gubile na značaju, a održavali su se isključivo u slučaju kad su, pored zvanja vojvode ili serdara, obavljali i neke druge funkcije i dužnosti.

Jedan od pripadnika glavarskoga sloja bio je i *knez* (ital. conte). Bilo je onoliko kneževa koliko i srezova, oblasti, sela. Knezovi su bili starješine jednog sela, bratstva, više seoskih zajednica ili plemena. Funkcija kneza bila je da rješava sporove ili posreduje da se oni riješe, da predvodi poslove oko

³ Grupa autora, *Vojna enciklopedija*, knjiga 8, beograd, 1975, str. 521.

⁴ Grupa autora, *Istorijski leksikon Crne Gore*, knjiga 5, Vijesti, Podgorica, 2006, str. 1109.

⁵ Grupa autora, *Istorijski leksikon Crne Gore*, knjiga 5, str. 1109.

⁶ Isto, str. 1183.

⁷ Isto.

⁸ Grupa autora, *Vojna enciklopedija*, knjiga 10, Beograd, str. 588.

zajedničkoga interesa i komunicira s predstavnicima drugih plemena, sela ili bratstava. Po starješinstvu je u nekim plemenima bio na trećem mjestu, nakon vojvoda i serdara. Potrebno je praviti razliku u odnosu na kneza u Srbiji koji je označavao vladara kneževine. Naime, u zavisnosti od bratstva iz kojeg je poticao, njegove snage i uloge u plemenu, nekad je njegova funkcija bila sasvim efemerna. Neki od njih su bili i vojne starješine, predvodili su u ratu ratnike iz svoje knežine. Ipak, osnovna funkcija kneza bila je sudska, i to u okviru bratstva i/ili plemena. Ta titula gasi se u Njegoševo doba postavljanjem *plemenskih kapetana*, kojima je, takođe, primarna uloga bila sudska, ali na nivou plemena.

U Crnoj Gori od Danila I koristi se titula *knjaz gospodar*, čin i položaj *knjaževstvo*, a državno uređenje *knjaževina*, što predstavlja još jednu specifičnost crnogorskoga jezika iako ne usko vezanu za vojnu terminologiju, jer je knjaz bio vrhovni komandant crnogorske vojske, ali i vladar države.

Za vrijeme vladavine Petra II (1830–1851) osnovani su 1832. godine centralni organi vlasti Senat, Gvardija i Perjanici. U jezičkoj upotrebi češće se koristio izraz *Šenat* (mletački Senat), a za člana Senata gotovo uvijek se upotrebljavao izraz *šenator* (italijanski *senatore*) s češćom varijacijom *šenatur*, *senatur*. Za ovaj period treba pomenuti i *perjanike* i *gvardiju* kao još jednu specifičnost vezanu za oružane formacije. Specifičnost vojne terminologije u Crnoj Gori najrepresntativnije se može posmatrati i kroz upotrebu leksema *perjanik* koji označava pripadnika tjelesne straže vladara. Perjanici su dobili ime po perjanici na kapama koje su nosili pripadnici tjelesne straže tadašnjih država. Termin perjanici ostaće u upotrebi do kraja crnogorske države 1918. godine. Tu je i termin koji označava starješinu perjanika – *perjanički kapetan* koji će takođe ostati u upotrebi do kraja crnogorske države. U savremenom crnogorskom jeziku sačuvane su izreke iz toga doba koje u sebi sadrže riječ perjanik, kao što su: „Lijep kao perjanik“, „Ubila ga rđa ka starog perjanika“ itd.

Perjanika je u početku bilo osam,⁹ zatim 16, da bi Petar II, po povratku iz Rusije 1837. godine, postavio 40 perjanika s platom od 40 talira. Oni su za vrijeme njegove vladavine imali zadatak zaštite vladara¹⁰ i Senata, hvatanje i kažnjavanje krivaca i mušketanje prestupnika. Svoje određene jezičke specifičnosti ima i Gvardija koja je imala izvršna i sudska ovlašćenja, u smislu održavanja reda i presuđivanja u manjim sporovima, naplaćivanje globe itd. Rukovodilac Gvardije nazivan je „šef od Gvardije“ ili „kapetan od Gvardije“, dok se za člana Gvardije najčešće koristio izraz *gvardijan*, *gvardist*

⁹ Marinović, Vukotić, Dakić, Čejović, Mitrić, *Crnogorsko sudstvo kroz istoriju*, Obod, Cetinje, 1998, str. 224.

¹⁰ Tomica, Nikčević, *Političke struje u Crnoj Gori u procesu stvaranja države u XIX vijeku*, Narodna knjiga, Cetinje, 1958, str.

uz rjeđe varijacije *gvardijaš* itd. Gvardijan (guardian – čuvar, stražar): *gvardijani nas strapacaju*; gvardija je u primorskim oblastima Crne Gore i kod mornara označava stražu, stražu na brodu. U Crnoj Gori, u vrijeme Njegoša, predsjednik Crnogorskoga senata Ivan Ivanović Vuković ustanovio je gvardiju i perjanike. Perjanici su bili tjelohranitelji, a gvardija je imala funkciju sadašnje policije. Međutim, pošto je i u doba serdara Staniše Radonjića korišćen leksem *gvardijan* (dakle, više od sedam decenija prije Njegoša) vjerovatno je tad imala izvorno značenje *stražar, čuvar*.¹¹

Za vrijeme knjaza Danila (1852–1860) dolazi do reorganizacije crnogorske vojske i uspostavljanja novih organa vlasti, ali i određenog stepena formalizacije činova. Vojska je podijeljena na desetine, stotine, kojima su upravljali *desečari* i *stotinaši*, koji su označavali činove u crnogorskoj vojsci. Najmanja vojna jedinica nazivala se *desečica*, *desetica* ili *desečarija*, a veća vojna jedinica bila je *stotina* ili rjeđe *stotica* što je odgovaralo po današnjoj formaciji odjeljenju i četi. Ti prvi standardizovani vojni činovi odslikavali su specifičnost tadašnje crnogorske vojske. Stotinaš je označavao vojnog starješinu vojne jedinice jačine oko 100 vojnika što bi danas odgovaralo jačini čete, a čin stotinaša činu potporučnika/poručnika. Čin desečara s kasnijom varijacijom desetar ostaće u upotrebi do kraja crnogorske države i vojske, dok čin stotinaša prelazi u čin oficira/oficijera. Naravno, više vojne jedinice su već postojale, a njima su upravljale više vojne starješine. Pripadnici vojske su na kapama nosili krst, tako da je bila poznata kao krstonosna vojska. U okviru tih reformi 1855. godine formirana je i garda. Garda je bila sastavljena od sposobnih, obučених i spremnih vojnika iz svakog bataljona, za njezina člana se koristi izraz *gardist*, a rjeđe *gardista*. U tome periodu uvedena je i nova funkcija *kabadahije* (riječ turskog porijekla – osoba koja radi što joj je volja, raskalašna, samovoljna osoba). Izvorno taj leksem označavao je grubog dahiju, nasilnika¹². Treba praviti razliku između značenja riječi *kabadahija* koja u široj upotrebi označava osobu koja se nasilnički i raskalašno ponaša u odnosu na druge i *kabadahije* kojim se u početku označavao jedan od starješina perjanika, a kasnije specifičan vid perjaničke službe, odn. one koji su bili u neposrednoj blizini vladara i koji su se starali o njegovoj sigurnosti.¹³ Kabadahije su imale specifičnu ulogu, bilo ih je između dva i pet, a birane su iz najčuvanijih porodica. Kabadahije su bile uvijek uz knjaza i od njegova najvećeg povjerenja. Kad je trebalo organizovati neke povjerljive državne poslove, za to su bile zadužene upravo kabadahije, oni su ravnali vladarovu vlast

¹¹ Krivokapić, Miloš, *Romanizmi u pismima serdara i guvernadura Radonjića*, , str. 391–397.

¹² Škaljić, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1966, str.376.

¹³ Martinović, Srđa, *Od ratnih i ideoloških do bezbjednosnih zadataka : iz istorije vojno-obavještajne službe*, *Partner*, br. 55, oktobar 2013, str. 26–28.

po dubini, upravljali perjanicama i djelovali kad god je bilo potrebno štititi vladara i njegovu volju. Kabadahijska služba smatrala se često i specifičnim vidom perjaničke službe. Po starješinstvu kabadahije su u doba knjaza Danila bile čin ispod serdara.

Takođe, nešto kasnije u upotrebu se ustaljuje i veći vojni čin *komandira* (romanizam) u prvobitnoj upotrebi *komandijer* koji je označavao vojnoga zapovjednika – komandanta bataljona, što bi odgovarao današnjem činu majora-potpukovnika. U periodu do Veljega rata oficirski činovi u crnogorskoj vojsci bili su *barjaktar*, *desečar*, *stotinaš* i *kapetan*. Nešto kasnije Vojnom uredbom od 1. januara 1871. godine vojni činovi su *komandir* – komandant bataljona, *potkomandir* – pomoćnik komandira i njihovi zakoniti zamjenici, zatim *oficir* – četni komandiri itd. Već 1879. godine tim činovima dodat je i novi, ujedno i najviši čin u crnogorskoj vojsci. U Crnoj Gori čin brigadira (romanskog porijekla, izvedena od galskoga *briga* – snaga, sila, silovitost, izvedena kasnije od italijanske riječi *brigata*¹⁴ za onog ko njome upravlja) crnogorske vojske formalno i institucionalno uveden je u reformama 1880–1881. godine kad je po naredbi knjaza Nikole donešena vojna uredba po kojoj je provedena reforma i izvršen vojni popis koji je završen u ljeto 1881. godine. Taj čin predstavljen je 1. januara 1881. godine na skupu u Danilovgradu¹⁵ kad je knjaz Nikola u cilju bolje organizacije vojske i održavanja redovnih vježbi okupio sve oficire i održao im govor koji je nazvan „Riječ iz škole života.“¹⁶ Cilj toga skupa bio je upoznavanje s ulogom crnogorske vojske u mirnodopskim uslovima, potrebom i načinom obuke narodne vojske koju će pod nadzorom brigadira vršiti oficiri. Istaknuta je potreba popune starješinskoga kadra, kao i značaj vojnoga popisa, a data su i precizna uputstva starješinskome kadru. U svom govoru knjaz Nikola se posebno obratio brigadirima, izrazio povjerenje u njih i upozorio ih da se drže pravila.¹⁷ Uspostavljanje brigadira predstavlja institucionalizaciju generalskoga čina u Crnoj Gori koji je predstavljao najviši čin u crnogorskoj vojsci, ranga brigadnoga generala – komandanta brigade kao najveće vojne jedinice. Odmah po uvođenju čina brigadira proizvedeno je pet brigadira, od kojih je većina i nešto ranije neformalno oslovljavana tim nazivom. Prvih pet brigadira bili su komandanti brigada uspostavljenih uredom iz 1880. godine. Nešto kasnije u čin brigadira proizvedeno je još nekoliko lica, tako da je 1884. godine bilo sedam lica u činu brigadira. U upotrebi je bila

¹⁴ Šoć, Branko, *Romanizmi i grecizmi u crnogorskom jeziku*, IVPE, Cetinje, 2008, str. 74.

¹⁵ Poleksić, Ljubomir, Kratak pregled istorijskog razvoja crnogorske vojske, *Ratnik*, str. 93.

¹⁶ Govoreći o važnosti popisa knjaz Nikola je rekao „kad je puška o klin treba da se prebrojimo“: Babić, Branko: „Crnogorska vojska 1878–1912“, feljton *Pobjeda*, 9. septembar 1979, str. 14.

¹⁷ Babić, Branko: „Crnogorska vojska 1878–1912“, feljton *Pobjeda*, 9. septembar 1979, str. 14.

varijacija riječi brigadijer, bregadir, kao i u slučaju komandira – komandijer, a slično je i za kasnije uspostavljeni generalski čin *divizijara* – *divizioner*, *divizionar*, ranija varijanta, i *divizijer* – kasnija varijanta koja se koristila. Interesantno je da je postojao izraz i za položaj, čast i status tih zvanja, pa tako imamo: *komandijerstvo*, *brigadijerstvo*, dok su se recimo supruge potkomandira ili komandira zvale *komandirice* ili *potkomandirice*.

Od činova koji su bili karakteristični i u vojskama drugih država, a koji su se koristili i u crnogorskoj vojsci su potporučnik, poručnik i kapetan, dok su potkomandir, komandir, brigadir i divizijar predstavljali terminološke specifičnosti crnogorske vojske. Svojevrsni specifikum autentičan za crnogorsku vojsku jesu i termini komandira i potkomandira kojim su se u početku uvođenja ovog čina 1871. godine označavali komandanti bataljona, a potkomandir je bio zamjenik komandanta bataljona, njegovi zakonski zastupnik koji se uglavnom starao o popuni prve klase, upravljanju drugom i trećom klasom i logistikom. U početku vojni činovi su bili oficir, potkomandir i komandir. Oficir je označavao komandira čete ranga poručnika/kapetana, dok je potkomandir odgovarao sadašnjim vojnim činovima kapetana/major. Ovim specifičnim terminima za označavanje vojnih činova u crnogorskoj vojsci 1881. godine pripodaje još jedan specifičan čin brigadira kao najviši do tada čin u vojnoj neomeklaturi vojske. Termin brigadir je najvjerovatnije preuzet iz francuskoga jezika, ali s različitim značenjem u crnogorskoj vojsci. Brigadir se rijetko koristio u vojskama slovenskih država, pa iako se ne može reći da je on bio autentičan za crnogorsku vojsku, može se reći da je bio specifičan. Čin brigadira će tek u modernim vojskama uvesti naročito manje vojske. Brigadir je bio komandant brigade ili kasnije divizije, a odgovarao je činu pukovnika/brigadnog generala. Kasnije 1909. godine Zakonom o vojsci uveden je čin *divizijara* kao komandanta najveće vojne formacije crnogorske vojske. Za divizijara se može reći da je svojsvrсна specifičnost crnogorske vojske, korijen riječi dolazi od riječi divizija sa dodatkom njenog titulara. Naime, poznato je da se nekoliko imenica slovenskog porijekla na /-ir/, i veći dio onih uzetih iz stranih jezika, u istočnocrnogorskim i susjednim govorima zapadne i sjeverne Crne Gore upotrebljavaju sa grupom /-ijer<ir/. Kod Petra Prvoga notirana su dva slučaja: /manastier/, đe, prema mišljenju A. Vajana, imamo dodavanje italijanskoga sufiksa /-ijer/, i /bregadieru/, u kojem, vjerovatno, imamo usvajanje izgovora iz jezika iz koga je leksema pozajmljena. Javljanje /-ijer/ u pismima serdara i guvernadura Stanislava i guvernadura Jovana umjesto izvornog /-ir/ podstaknuto je takođe venecijanskim uzorima, što potvrđuju i sljedeći primjeri: kavalijer/kavalijera, kvarti-

jer, bregadijer.¹⁸ Crnogorska vojska imala je dva generalska čina koja nije terminološki označavala kao što je to bio slučaj u drugim vojskama: brigadni general ili general major, general lajtnant itd, već brigadir i divizijar. Čin divizijara odgovarao je činu divizijskoga generala, a u sadašnjom vojnoj nomenklaturi modernih armija odgovarao bi činu general-majora ili general-potpukovnika. U upotrebio je bio i izraz *đeneral* (italijanski *generale*), a u nekim ranijim varijantama vrlo rijetko i *đenerao*.¹⁹ Takođe, crnogorska vojska nije imala činove majora, potpukovnika ili pukovnika kako je bio slučaj s većinom tadašnjih armija. Pored označavanja vojnih činova, vojna terminologija crnogorske vojske ima i dosta drugih osobenosti. Za označavanje artiljerije u crnogorskoj vojsci koristio se termin *topništvo*, za označavanje artiljerca kao pripadnika artiljerije koristio se termin *tobdžija* kao pripadnik topništva. Za oficirski kadar artiljerije koristio se termin *oficir topništva*, a rjeđe tobdžijski oficir, za razliku od drugih vojski koje su u praksi upotrebljavale termin artiljerijski oficir ili oficir artiljerije. Tek kasnije, donošenjem zakona o vojsci u Ministarstvu vojnom, doći će do preovladavanja termina artiljerija u odnosu na topništvo. *Stajaća vojska*, *stajaća artiljerija* – označavala je redovnu vojsku, redovnu artiljeriju. *Udžbeni bataljon*, *udžbena baterija* – jedinica u kojoj se izvodi obuka, obučavaju vojnici za praktične namjene. U čestoj upotrebi bio je i izraz *vojena* kao varijacija od vojna npr. „vojena radionica“.

Dosta je specifičnim terminoloških primjera i u drugim rodovima i službama crnogorske vojske. Tako se za logistiku vojske upotrebljava termin vojna intendantca, a jedinice zadužene za logističke poslove *komorskim jedinicama* i organima, a pripadnike logistike *komordžijama*. Gamela (italijanski *gamella*) – vojnička porcija za hranu „Svakome su dali u gamele pravo vojnički“.²⁰ *Objavnica* – služba veze u vojsci.²¹ Za pripadnika vojne inženjerije koristio se termin *pioner*, a oficire inženjerije – *pionerski oficir*. Za članove crnogorske Vojne muzike koristio se termin *muzikant*, a za smjer pješadije koristio se termin *pješastvo*. Još jedna terminološka specifičnost crnogorske vojske jeste i postojanje barjaktara kao važnog hijerarhijskog i statusnog položaja u jedinici. U jedinicama drugih vojski postojala su lica zadužena za nošenje zastave jedinice koji su se obično nazivali zastavnicima, *stegonošama* itd. Međutim, barjaktar u crnogorskom vojsci imao je drugačiji položaj, razlikovao se po ugledu, većem poštovanju i smatralo se za izuzetnu čast nositi barjak pred vojskom i jedinicom. Tako se koriste različiti rangovi nivoa alaj-barjaktar,

¹⁸ Krivokapić, Miloš, „Refleksi jata i poluglasnika u pismima serdara i guvernadura Radonjića“, *Riječ*, br. 2, 2009, str.127–142.

¹⁹ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Jugoistočni dio Boke Kotorske*, str. 72.

²⁰ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Jugoistočni dio Boke Kotorske*, str. 102.

²¹ Latković, Milorad, *Građa za crnogorski rječnik*, IVPE, Cetinje, 2007. str. 359.

kao jedan koji nosi barjak, odn. ratnu zastavu pred čitavom vojskom, a nakon njega idu brigadni, bataljonski i četni barjaktari, a postojali su i gardijski i perjanički barjaktari.

Takođe, uočljive su pojedine specifičnosti i za označavanje pojedinih vrsta oružja ili njegovih djelova. Tako se za pištolj revolvereskoga tipa koristi isključivo *levor*, *ljevor* ili *livor* (lat. *revolvere*, ital. *rivoltella*, eng. *revolver*) kao termin za označavanje revolvereskog oružja. Poznat je bio *crnogorski levor* tipa *Gasser*, revolver austrijske proizvodnje koji je u crnogorskim radionicama prilagođavan potrebama crnogorske vojske (*Gasser Montenegrin*). Za označavanje tih pištolja koristio se rjeđe i izraz *gaserovac*.²² A u upotrebi su bili i *smithveson pištolji* ruske proizvodnje zapadnoga brenda (*Smith & Wesson*). Za sablju se koristi i termin *đida*. Brojni su romanizmi za označavanje oružja: *flinta* (njemački *flinta*) – vrsta puške – „Flinta je puška jednocijevka”.²³ *Frančezica* (italijanski *moschetto francese*) vrsta puške – „Frančezica je kratki drveni mušket, a može se upotrijebiti barut i balote, ta je puška za svatove, daleko se čuje, opali ka mina”.²⁴ *Karabina* (italijanski *carabina*, francuski *caraabine*) – vrsta puške – „Ima sam jednu austrijsku karabinu ma su mi je ošklapili ovoga rata”.²⁵ U današnjoj upotrebi karabin – poluautomatsko strjeljačko naoružanje, puška. Trombon (stari italijanski *trombone*) vrsta oružja, ali i u današnjoj upotrebi znatno češće muzički instrument – „Trombon ti je puška sa širokom cijevi na kraju”.²⁶ *Špagorica*, *špagarica* (italijanski *spago*, *spacco*-prerez na odjeći) – pištolj koji se nosi “u špag”. Pošeklica (sabljica pošeklica) – oružje kojim se siječe.²⁷ Driokarika (venecijanski *driocarica*) – puška ostraguša, riječ zabilježena na prostoru Tivta, Mrčevca, Kavča i Bogdašića.²⁸ *Špadijer* (italijanski *spada*) – koristilo se za označavanje sablje mletačkoga porijekla, hladnog oružja dugog šećiva. Otuda porijeklo naziva bratstva u Donjem kraju na Cetinju – Špadijeri.²⁹ *Bokerica* (feminium) puška dvocijevka – „Kod bokerice su cijevi jedna iznad druge”.³⁰

Za označavanje puške koriste se brojni termini koji se najčešće vežu za porijeklo oružja ili način izrade, tako imamo puške: *ledenice*, *džeferdare*, *ostraguše* (puške koje se pune straga, otpozadi), *osprednjače* (vrsta puške koja

²² Babić, Branko, »Revolveri, sablje i noževi u medernom naoružanju crnogorske vojske«, *Glasnik cetinjskih muzeja*, Cetinje, 1972, str. 291

²³ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići* str. 87.

²⁴ Isto, str. 89

²⁵ Isto, str. 131.

²⁶ Isto, str. 308.

²⁷ Latković, Miodrag-Taki, n.d., str. 429.

²⁸ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Jugoistočni dio Boke Kotorske*, str. 67.

²⁹ Šoć, Branko, n.d., str. 326.

³⁰ Lopovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 36.

se puni sprijeda) *štuceve* (Wien Stuc), *berdanke* (firma Berdan), zatim *venclovke* (sistema Wanzl), *verndlovke* (sistem Werndl), *krnke* (sistem Krnka-Selderl), *martinke* (sistem Martin), zatim poznate *moskovske* (Mosin-Nagant 1895), mauzerke (austrijski Mauser). Za topove postojale su razne oznake: *medunski topovi*, *medunci* (zarobljeni prilikom vojnih operacija na medunu), *Krupovi topovi* (Krupova fabrika), *bilečki topovi* (porijeklom iz Bileće), *Sulejmanovi topovi*, *krfski* itd. *gorski topovi* (gora – šuma, planina) – brdski topovi. Slično je i sa sabljama, tako imamo sablje *damaskije* (porijeklom iz Damaska), najčešće zarobljavane prilikom borbi s osmanskim vojskom. Zatim u crnogorskoj vojsci do i u toku Veljega rata u upotrebi je i izraz *kubura*, *kumbura* pa i *kuburlija* za označavanje kratke puške, preteče savremenoga revolvera. Međutim, dominantnije je korišćen izraz *ledenica* za označavanje navedenoga tipa oružja. U zavisnosti od imovnog stanja vlasnika, ledenice su bile izradjene od mesinga, srebra, a neke su bile i zlatom optočene. Ipak, u čestoj upotrebi je izraz *ledenica* posebno za malu pušku okovanu srebrom.

U životu Crnogorca oružje je zauzimalo posebno mjesto, često je imalo rang muškog člana domaćinstva i s njime se postupalo kao sa živim čeljadetom. U tome smislu interesantno je da su Crnogorci za oružje koje su koristili davali određena imena ili narodski rečeno „tepali“, tako su pušku u zavisnosti od rezbarije ili šare na njoj nazivali *šarka*, *šešana* s varijacijama *šišana* ili *šešana*.³¹ Duga puška nazivala se *šajka*, a sablja od damaskog čelika *dževeruša*.³² Kovana sablja označavala se *samokov* ili sablja *samokovlija*. Za krivu tursku sablju bilo je u upotrebi više izraza, od kojih je svakako najčešći *osmanlinka*. Među najpoznatijim vojnim terminima koji su se upotrebljavali u crnogorskoj vojsci jeste izraz *handžar* ili *andžar* za označavanje dugog noža (70–80cm), s oštricom na obje strane. Handžar je bio veoma populara i čest je izraz mnogih epskih jezika. Uz njega je i nezaobilazni *jatagan* – dugačak nož s blago zakrivljenim šećivom, često s lijepim ukrasima na dršci ili porukom ispisanom na šećivu (bjelokorac i crnokorac). Za starinski top velikog kalibra u upotrebi je bio izraz *baljemez*.³³ *Kremenjača* – vrsta duge puške, ali i vrsta pištolja na kremen. *Kapislar* – pištolji na kapisli, *kolaš* – pištolj na bure (tip Colt). Zatim dobro poznati izraz džeferdar, s varijacijama *dževerdan* ili *dževerdar* za vrstu starinske puške.³⁴ „Cijev je ove puške šarolika, dževahirli, od arapske riječi džehver (nakit), odatle i ime pušci džehverdar (džeferdar ili dževerdan), jer je pravljen iz smjese željeza i čelika. Skivanjem i varenjem

³¹ Martinović, Savo Matov, *Memoari*, CID, Podgorica, 1996, str. 378.

³² Petrović-Njegoš, Nikola I, *Pjesme*, str. 391.

³³ Petrović-Njegoš, Nikola I, *Pjesme*, str. 383; Ovaj izraz koristio se i za trapava i neinteligentna čovjeka (prim. S. M.)

³⁴ Kontić, Radoje, *Sjećanja*, str. 277.

dobiju se na gvožđu one valovite šare³⁵. Tu je i kolokvijalni naziv *gluvača* za vrstu puške bez spoljnog zatvarača sistema Henry-Martin iz 1871. godine.³⁶ Zatim *kračica* za kratku pušku. Korica za nošenje sablje o pojasu danas se najčešće pojmovno označava kao kanija, a tada je u upotrebi bio izraz *nožnica*.³⁷

Treba istaći i leksemu balin, romanizam koji označava zрно sačme „Daj mi baline da napravim fišeke za olovo“.³⁸ *Balota* je olovna kugla, lopta, metak „Slio je balote za pušku i stavio u kalup“.³⁹ Tu su takođe i romantizmi: *bataljun* (italijanski izraz *battaglione*, *battere* u značenju tući se, boriti se), vojna jedinica jačine 400–600 vojnika. Korišćene su i varijacije *bataleon*, *batalion*, *batalijon*⁴⁰, *čutura* (lat. *cytyla*) „Ponesi čuturu jer ćemo ožednjati“⁴¹; *diviziun* (italijanski *divisione*), varijacija *divižiun*⁴² označava diviziju veću vojnu jedinicu sastavljenu od više brigada jačine po više hiljada vojnika; *dragoman* (ital. *dragomano*, grč. *dragomenos*)⁴³ označava tumača jezika, prevodioca; *fidanca* (ital. *guardia di finanza*) carinski službenik; *doganijer* (ital. *doganiere*) – carinski službenik; *dogana* – (italijanski *dogana*, arapskog porijekla) – carinarnica⁴⁴, *kalešin* (ital. *calessino*, ven. *calesso*) kočija s jednim konjem.⁴⁵ U crnogorskoj vojsci u upotrebio je bio izraz *vojni kalešin*. Tu su i: *kanočal* (italijanski *cannocchiale*) – dvogled „Kanočalom sam gledao vapor što ide put Carigrada“⁴⁶; *kapsula* (italijanski *capsula*) – sandučić, kovžečić, čaura,⁴⁷ vojnički termin – omotač, upaljač eksploziva, mali metalni cilindar ispunjen eksplozivom „Kapsulača se puni kapsulama kroz usta cijevi“. U crnogorskoj vojsci, ali i u široj upotrebi koristio se izraz *kar/kari* (italijanski *carro*) kojim su se označavala zaprežna kola, kao i *karocaa* (italijanski *carozza*) „Karo-com smo odili od Budve put Kotora“⁴⁸; *kašeta* (italijanski *casseta*, *cassetto*) – sanduk, a *kašun* (venecijanski *casson*, italijanski *cassone*) – veliki sanduk. U crnogorskoj vojsci kašeta ili kašun metaka, bombi itd. Romanizmi su i *marina* (italijanski *marina*) – mornarica; *panjok* (venecijanski *pagnoca*, italijanski *pagnotta*) – vojnički leb, „Čaše uzeti panjok i cijeli ga izedi“; *svita* (francuski

³⁵ Ćurčić, Vejsil, „Starinsko oružje“, *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH*, 1926, str.109–138.

³⁶ Latković, Milorad, str. 187.

³⁷ Kontić, Radoje, *Sjećanja*, str. 372.

³⁸ Lopovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 23.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Šoć, Branko, n.d., str. 64.

⁴¹ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 56.

⁴² Isto, str.66.

⁴³ Isto, str. 67.

⁴⁴ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Jugoistočni dio Boke Kotorske*, str. 65.

⁴⁵ Lopovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 120.

⁴⁶ Isto, str. 125.

⁴⁷ Šoć, Branko, n.d., str. 129.

⁴⁸ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 131.

suite) – pratnja, vojna svita – vojna pratnja; *otkomandovati* – izuzeti ispod komande, odnosno izdvojiti neku vojnu jedinicu iz sastava veće⁴⁹; *pribliznica* – vojna prethodnica ili prvi borbeni redovi ispred neprijateljskih položaja; *prosočiti* – prokazati, potkazati, špijati (*prosočivanje* – prokazivanje, *prosok* – špijun, potkazivač)⁵⁰; *proštuk* – tajni glas; *puškomet* – rastojanje od jednoga puščanog dometa; *filet* – (ital. filetto)⁵¹ – vojne oznake na ramenima, epolete, „On je kapetan sa četiri fileta“; *kanonada* (italijanski *cannonata*) – plotuni iz topa, učestali pucnjevi u figurativnom značenju.⁵²

Pored onih formalnih prepoznatih pravnih akata i zvanične korenspondencije, tu si i oni neformalni termini koji su se koristili u široj upotrebi, a koji su bili široko rasprostranjeni i poznatiji od formalnih termina. Takvi su *bašibozuk* preuzet iz turskog jezika za označavanje vojnika neredovne turske vojske, zatim *bumba* – topovska granata, *đendari*, đendarm,⁵³ đedaram,⁵⁴ varijacija od žandar (italijanski *gendarmo*, francuski *gens d'arme*).⁵⁵ Iz italijanskoga jezika za označavanje činovnika koristio se izraz *impjegati*⁵⁶, mada on je bio rijetko upotrebljavan i više je vezan za Njegoševo vrijeme. Italijanskoga porijekla su *kanonijeri*, varijacija *kanunier* (italijanski *cannoniere*)⁵⁷ – tobđžije, kao i *kolonel* za označavanje čina pukovnika.⁵⁸ Mada ovi termini su polako nestali iz upotrebe u crnogorskoj vojsci. Tu su još izraz *kapural*,⁵⁹ za označavanje kaplara, ipak treba napomenuti da se ovđe često radi o različitim varijacijama izvorne riječi. *Mađor* (italijanski *maggiore*) za označavanje čina majora u vojsci, iako u crnogorskoj vojsci nije postojao taj čin, već se koristio za označavanje pripadnika oružanih snaga druge države u ovom činu, „Mađor je dobar oficir“. Ipak se ovaj termin koristio na našoj teritoriji više kao neka vrsta šefa. Tako imamo na primjer: „Maćor/Mađor od pjace“⁶⁰.

Za označavanje kožne kese za metke koristili su se izrazi *fišeklija* i *kuleta*.⁶¹ Dugo u upotrebi za strijeljanje koristio se izraz *mušketat* (ital. *arhaično moschetti*) od riječi *mušket*, *mušketa* (italijanski *moschetto*) vrsta puške;

⁴⁹ Latković, Miodrag-Taki, n.d., str. 385.

⁵⁰ Isto, str. 465.

⁵¹ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Jugoistočni dio Boke Kotorske*, str. 88.

⁵² Isto, str. 150.

⁵³ Kantić, Radoje, *Sjećanja*, Obod, Cetinje, str. 274.

⁵⁴ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Jugoistočni dio Boke Kotorske*, str. 71.

⁵⁵ Lipovac, Radulović, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 70.

⁵⁶ Kantić, Radoje, n.d., str. 274.

⁵⁷ Lipovac, Radulović, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 127.

⁵⁸ Kantić, Radoje, n.d., str. 369.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Krivokapić, Miloš, „Konstrukcije od+genitiv i za+infinitiv u jeziku serdara i guvernadura Radonjića i u crnogorskim govorima“, *Riječ*, br. 4, 2010, str.79–89.

⁶¹ Kantić, Radoje, n.d. 370

metati – gađati puškom, „Metali smo puškom biljegu“; *macat* – (venecijanski mazar, italijanski ammazzare) udariti, ubiti „Treba ga macat“,⁶² dok se za onog koji izvrši ovaj čin nazivao *macakan* – najčešće za onog ko izvršava egzekucije korišćenjem tupih predmeta – mace (malja). Za kažnjavanje koristio se i izraz *kastigati* (italijanski *castigare*) – kazniti, ukoriti, kastig (castigo) – kazna, ukor, nakaza, bruca.⁶³ U Crnoj Gori *kastigati* je javna kazna za one koji ne poštuju odluku crnogorskih vlasti, najveća sramota za pojedinca i bratstvo. *Suturisasi* (sottrare) – baciti pod noge, uništiti „Svakome je vjerovao pa su ga suturisali“. ⁶⁴ Za označavanje kurira koristilo se više termina kao što su: *poklisar*, *glasonoša*, *glasnik*, *vjesnik*, *knjigonoša*, *saija*,⁶⁵ *tatar*, *abernik*. *Abernik* od turske riječi *aber* što znači vijest, glas. Široko u upotrebi bili su i izrazi *vojna deputacija* – vojna delegacija, predstavnici, izaslanstvo, predstavništvo, vojni *deputat* (italijanski *deputato*) – izaslanik, predstavnik, član deputacije. Za označavanje dva ili više puščanih zrna međusobno povezanih koristio se izraz *sindirlije*.⁶⁶ *Arbija* se nazivala gvozdena šipka za nabijanje baruta i zrna u cijevi pušaka kremenjača.⁶⁷ Najčešći izraz za vojničku torbu je bio *telećak*, za puškara pored oružara koristio se *tuvegdžija*, a za označavanje utvrđenja, tj. postaje, upotrebljavao se izraz *fortirnica*⁶⁸ (od riječi *forte* – utvrda, zamak italijanskog odnosno latinskoga porijekla). Za crnogorsku vojsku karakterističan je bio i izraz za municiju – *džebana* ili *džebajana* koji se zadržao i do današnjih dana kod pojedinih starijih ljudi. Istim terminom označavalo se i vojno skladište, pa su u pojedinim krajevima Crne Gore do danas sačuvani kao toponimi, tj. mjesta na kojima su nekada bila vojna slagališta ili barutane. Riječ turskog porijekla *kavaz* bio je u širokog upotrebi i zadržao se dugo gotovo sve do nestanka crnogorske države, a koristio se za označavanje stražara, pandura, sudskog pozivara.⁶⁹ A pored kavaza upotrebljavao se i izraz *zaptija*⁷⁰ za označavanje čuvara ili stražara, mada se znatno rjeđe koristio. Kao i *rondar* (italijanski *ronda*) – stražar, stražar u polju.⁷¹ Za označavanje različitih vrsta topa rasprostranjeni su bili izrazi *lubarda* (lubarda se koristila i za označavanje puške kremenjače, italijanski *lombarda*) i *kumpara*, a projektil s kumpare koristio se izraz *kumpor*, „pogodio ga je kumpor sa broda“. Po vrsti topa lubardi jedno crnogorsko bratstvo nosi ime, a sačuvana je

⁶² Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 176.

⁶³ Krivokapić, Miloš, *Romanizmi*, str. 391–397.

⁶⁴ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 275.

⁶⁵ Petrović-Njegoš, Nikola, *Pjesme*, str. 389.

⁶⁶ Martinović, Savo Matov, n. d., str. 375.

⁶⁷ Latković, Milorad, n. d., str. 75.

⁶⁸ Martinović, Savo Matov, n. d., str. 376.

⁶⁹ Petrović-Njegoš, Nikola I, *Pjesme*, str. 385.

⁷⁰ Petrović-Njegoš, Nikola I, *Drame*, str. 466.

⁷¹ Lipovac, Radulović, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 255.

i izreka „Ko je gluv – lubarde ne čuje!“, dok se za puškaranje, tj. pucanje često upotrebljavao izraz *lubardati* ili *lumbardati*, odn. pucati iz lubarde. Za označavanje mušice za pušci najrasprostranjeniji je bio izraz *teftik*, kad se za nekog ili nešto htjelo reći da je na udaru govorilo se „na teftiku“. ⁷² Za označavanje vojničke hrane, obroka i to uglavnom na bojnopolju koristili su se termini kao što je *tain* ili *tajin*, kao i *brašnjenik*. *Taindžija* – osoba koja vojnicima nosi hranu. ⁷³ Izraz brašnjenik je i danas u upotrebi u pojedinim crnogorskim krajevima uglavnom na području Stare Crne Gore, a koristi se za označavanje uglavnom suve hrane, odnosno obroka za ponijeti prilikom neke vanjske aktivnosti. Za označavanje pojedinih djelova vojničke uniforme, također su postojali specifični vojni termini kao što je *kalpak* za svečanu junačku, vojničku kapu ili vrstu šubare, ali i *perjanica* specifične kape s peruškom, pa ima izreka „darovao mu zlatnu perjanicu“. Za malo vojničko utvrđenje koje se naziva najčešće šanac u upotrebi su bili i izrazi poput *meteriz* ili *opkop*. ⁷⁴

Osobenost vojne terminologije ogleda se i u pojmovnom određenju vojne muzike za koju se gotovo isključivo koristio izraz *banda* ⁷⁵ (italijanski *banda* – četa, družina, muzički orkestar). ⁷⁶ Za šefa bande koristio se isključio izraz *kapelnik*, a interesantan je izraz koji se koristio za lice koje se staralo o kuhinji vojne muzike „kužinar vojne muzike“. ⁷⁷ Za osoblje vojnih slagališta i vojne garaže bilo je nekih specifičnih izraza poput *maragun* (venecijanski *marangon*) ⁷⁸ – stolar, *šloser* – bravar i *lamar* – limar. ⁷⁹

Iako ne direktno vezan za vojnu oblast, ali ipak na neki način povezan jeste i funkcija *kamalijera* ili *kamerusa* (italijanski *cameriere*, *camarier* – konobar) ⁸⁰ kojim se označavalo lice na službi vladaru ili nekom od članova vladajuće porodice koje je uvijek bilo uz njega za izvršavanje usluga kućnog tipa itd. za razliku od izvornoga termina koji označava konobara. *Ađutant* (italijanski *aiutante* – pomoćnik, *aiutare* – pomoći) – pratilac vojnog lica visokog čina, ađutante koje imaju većina vojski u crnogorskoj vojsci se upotrebljavao i izraz *pobočnik*, tako imamo „Pobočnika Njegovog Kraljevskog Visočanstva Knjaza Gospodara“. ⁸¹

⁷² Petrović-Njegoš, Nikola I, *Pjesme*, str. 389.

⁷³ Latković, Miodrag-Taki, n. d., str. 563.

⁷⁴ Petrović-Njegoš, Nikola I, *Drame*, str. 468.

⁷⁵ Petrović-Njegoš, Nikola I, *Memoari*, str. 769.

⁷⁶ Šoć, Branko, n. d., str. 60.

⁷⁷ *Zvanja crnogorskih državnih ustanova i službenika 1860–1916*, Pobjeda, Podgorica, 2009. str. 97.

⁷⁸ Lipovac, Radulović, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 183.

⁷⁹ *Zvanja crnogorskih državnih ustanova i službenika 1860–1916*, str. 98–99.

⁸⁰ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, str. 122.

⁸¹ *Zvanja crnogorskih državnih ustanova i službenika 1860–1916*, str. 51.

Još jedna od nespornih autentičnosti crnogorskoga jezika iako ne klasično vojne prirode je i izraz *dijurnist*⁸² – putar, kao i *dijurna* – putnina.⁸³ *Bakandže* su bile teške vojničke cipele okovane i potkovane. Za kompas koristila se riječ *busola* ili *buslo*.⁸⁴ Neizostavan je i kolokvijalni naziv za „Spomenicu Božićnom ustanku 1919. godine“ – *gajetuša*, za Srebrnu medalju za hrabrost *hrabra medalja*, Spomenicom 18751878 nazivala se *žuta medalja* itd. Dekoracion (italijanski *decorazione*)⁸⁵ – odlikovanje: „Dobio je dekoracion za hrabrost“.

Oblist je zlatni poluvez na tepelaki crnogorske kape;⁸⁶ *pandurica* – stražarica, stražarsko mjesto; *surgun* – progonstvo, zatvor: „Ode u surgun“; *zagon* – juriš, napad, zagnati – jurišati, napasti; *zagaliti*, *zaigrati* – naćerati na povlačenje; dilidzenca (arhaično, italijanski *diligenca*),⁸⁷ u upotrebi i *dilidžansa*, *dilidžensa* – poštanska kočija, najčešće s konjskom zapregom za prijevoz pošte i robe; *fifa* (ital. *fifa*) – u vojnom žargonu strah⁸⁸: „Ufatila ga fifa“; *kuraž*, *korađ* (ital. *coraggio*) – hrabrost, *kuražan*, *korađozan* – hrabar. Danas je još u upotrebi *kuraž* i *kuražan*. *Barbakan* (italijanski *barbacane*) – vojno utvrđenje, spoljni dio bedema⁸⁹; *dragoman* (grčki *dragumanos*) – tumač, prevodilac, *dragomanit* – prevoditi, posredovati u prenošenju nečijih misli⁹⁰; *dragon* (italijanski *dragona*) – polupojas na zadnjem dijelu kaputa, kao na uniformi dragona, naramenica, uprtač, remen za nošenje hladnoga oružja, revolvera, prvobitno naziv za rod vojske na čijoj zastavi je bio zmaj⁹¹; *armata* (ital. *armata*) – vojska, armija, „armata je izbjegla na Bijelo more“.⁹²

Tu je i još nekoliko posebnih izraza kojim su se označavale određene vojne skupine ili grupe lica. Tako je izraz *krilaši* upotrebljavan za označavanje pripadnika Kraljevskog žandarmerijskog kora osnovanog 1913. godine⁹³ nazvanih tako zbog velikoga „krilatog grba“ na kapama (10 cm). Zatim, treba spomenuti *jajoše* – pripadnike neregularnih četa Crnogoraca koji su uskakali

⁸² Isto, str. 59.

⁸³ Latković, Miodrag-Taki, n. d., str. 143.

⁸⁴ Isto, str. 111.

⁸⁵ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Jugoistočni dio Boke Kotorske*, Cetinje–Titograd, 1981, str. 58.

⁸⁶ Latković, Miodrag, n. d., str. 359.

⁸⁷ Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Jugoistočni dio Boke Kotorske*, str. 63.

⁸⁸ Isto, str. 87.

⁸⁹ Šoć, Branko, n. d., str. 62.

⁹⁰ Isto, str. 104.

⁹¹ Isto, str. 104.

⁹² Krivokapić, Miloš, *Romanizmi u pismima serdara i guvernadura Radončića*, str. 391–397.

⁹³ Potrebno je praviti razliku između termina *krilaši* koji se koristio za pripadnike Crnogorskoga kraljevskog žandarmerijskog kora, od termina *krilaši* koji se u toku Drugog svjetskog rata koristio za označavanje pripadnika krilaških nacionalnih jedinica – milicija (prim. S.M).

u Hercegovinu u cilju podizanja ustanka, koji su bili naročito aktivni u periodu 1862–1875. godine. *Sekiraš/šekirašima* nazivali su se pripadnici pionerske jedinice, odnosno odjeljenja koji su bili naoružani šekirama i imali su zadatak krčenja terena pješadijskim jedinicama. Naročito su u upotrebi bili tokom Skadarske operacije, ali i tokom Prvoga svjetskog rata. Tu su i izrazi kao što su *grbaši*, *sabljaši*, *glavaši* koji su se koristili za označavanje privilegovane grube, vojne elite, tj. oficirskoga kora. Međutim, ti termini su često imali negativnu konotaciju jer su ih koristili pripadnici opozicije i nezadovoljnici za označavanje onih koji su imali privilegije. Takođe, određene specifičnosti mogu se uočiti i kod neformalnih vojnih grupacija poput *odobaše*, *četobaše*, *vukobaša* kao vođa neformalnih grupa, zatim *komita* (latinski *comes*, *comitis*) kao odmetnika od zvanične vlasti koji živi i bori se u šumi, *regulaš* – redovni vojnik. *Kavalijere* (romanizam *cavaliere*) koristio se za označavanje konjanika, jahača,⁹⁴ u Crnoj Gori taj izraz se najčešće koristio u varijaciji *kavalir*, *kavalier*, a rjeđe kavalijere ili *kavaler* za označavanje nocioca visokoga domaćeg ili stranog odlikovanja, odn. ordena, viteza, „Vitez Ordena Franca Jozefa“ ili „Kavalir Italijanske krune I stepena“.

Ovim nijesu iscrpljeni svi specifični izrazi koji su se upotrebljavali u staroj crnogorskoj vojsci, niti je ovaj rad imao za cilj da ih sve identifikuje i predstavi. Namjera ovoga teksta bila je da skrene pažnju budućim istraživačima i istakne vojnoterminološku specifičnost crnogorske vojske, ali i crnogorskoga jezika, kroz predstavljanje najvažnijih i najupečatljivijih vojnih termina i izraza autentičnih za Crnu Goru i njenu vojsku. Smatramo da su u prvom redu specifični činovi: desečar, stotinaš, oficir, potkomandir itd. Od drugih vojnih izraza tu su brojni nazivi za oružje poput: ledenice, šišane, šaske, damaskije, levor itd. S procesom modernizacije crnogorske vojske koji je uslijedio naročito donošenjem vojne legislative uoči balkanskih ratova mijenjala se djelimično i vojna terminologija. Međutim, ta promjena, iako je nastojala da prilagodi crnogorsku vojsku modernim vojskama, nije isključila sve termine specifične za označavanje pojedinih segmenata vojne forme. Ti termini u upotrebi u crnogorskoj vojsci ostaće sve do njezina formalnog nestanka.

Literatura

- Babić, Branko, Crnogorska vojska, feljton *Pobjeda*, septembar 1979.
- Baćović, Čedo, *Perjanici*, gvozdena pesnica vladara, Obod, Cetinje, 201.
- Bojović, Jovan, *Zakonik knjaza Danila*, Istorijski institut SR Crne Gore, Titograd, 1982.

⁹⁴ Šoć, Branko, n. d., str. 122.

- Čirgić, Adnan, Pranjković, Ivo, Silić, Josip, *Gramatika crnogorskog jezika*, Ministarstvo prosvjete i nauke, Podgorica, 2010.
- Ćurčić, Vejsil, *Starinsko oružje*, Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, 1926, str. 109–138.
- *Engleski vojni rečnik*, Ministarstvo narodne odbrane, Beograd, 1952.
- Grupa autora, *Crnogorski zakonici 1796–1916*, knjige I–V, Istorijski institut Republike Crne Gore, Podgorica, 1998.
- Grupa autora, *Pravopis crnogorskog jezika*, Ministarstvo prosvjete i nauke, Podgorica, 2010.
- Grupa autora, *Istorijski leksikon*, knjige I–V, Vijesti, Podgorica, 2006.
- Grupa autora, *Vojna enciklopedija*, knjiga I–XI, Beograd, 1975.
- Grupa autora, *Vojni leksikon*, Beograd, 1980.
- Hadžidamjanović, Jovan, *Vojni rečnik (operativno–taktički)*, Državni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1967.
- Krivokapić, Miloš, *Romanizmi u pismima serdara i guvernadura Radonjića*, Međunarodni naučni skup Njegoševi dani 5, Zbornik radova – Nikšić: Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet, 2015. str. 391–397.
- Krivokapić, Miloš, *Refleksi jata i poluglasnika u pismima serdara i guvernadura Radonjića*, Riječ, br. 2, 2009, str. 127–142.
- Krivokapić, Miloš, *Konstrukcije od + genitiv i za + infinitiv u jeziku serdara i guvernadura Radonjića i u crnogorskim govorima*, Riječ, br. 4, 2010.
- Krivokapić, Miloš, "Consonants /š/, /ž/ and /dz/ in Language of Serdars and Gubernators Radonjić". *Mediterranean Journal Of Social Sciences*, 2014, Vol 5, No 13, str. 1–4.
- Kontić, Radoje, *Sjećanja*, Obod, Nikšić, 2005.
- Latković, Milorad Taki, *Grđa za crnogorski rječnik*, IVPE, Cetinje, 2007.
- Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Jugoistočni dio Boke Kotorske*, Obod, Cetinje–Titograd, 1981.
- Lipovac-Radulović, Vesna, *Romanizmi u Crnoj Gori–Budva i Paštrovići*, MBM plas, Novi Sad, 1997.
- Martinović, Srđa, *Generali Knjaževine i Kraljevine Crne Gore*, FCKJ, Cetinje, 2016.
- Martinović, Srđa, *Od ratnih i ideoloških do bezbjednosnih zadataka: iz istorije vojno-obavještajne službe*, *Partner*, br. 55, oktobar 2013, str. 26–28.
- Martinović, Savo Matov, *Memoari*, CID, Podgorica, 1996.
- Perišić, Milisav, Konstantinović, Zoran, *Njemačko-srpskohrvatski vojni rečnik*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1965.
- Perišić, Milisav, *Francusko-srpskohrvatski rečnik*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1967.

- Petrović-Njegoš, Nikola I, *Autobiografija, memoari, putopisi*, Obod, Cetinje, 1969.
- Petrović-Njegoš, Nikola I, *Drame*, Obod, Cetinje, 1969.
- Petrović-Njegoš, Nikola I, *Pjesme*, Obod, Cetinje, 1969.
- Smirnov V., Kleut P., Mirković I., Jakšić., *Rusko-srpskohrvatski vojni rečnik*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1967.
- Silić, Josip, *Crnogorski jezik – naučno-metodološke osnove standardizacije crnogorskog jezika*, Ministarstvo prosvjete, Podgorica, 2010.
- Škaljić, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1966.
- Turin, Milan, *Enciklopedija naoružanja*, Vojnoizdavački zavod–Vojno delo, Beograd, 1953.
- *Zakon o ustrojstvu Ministarstva vojnog (1903), Zakon o ustrojstvu za Knjaževinu Crnu Goru (1910)*, Službeni list Republike Crne Gore, Podgorica, 2000.
- *Zvanja crnogorskih državnih ustanova i službenika 1860–1916*, Pobjeda, Podgorica, 2009.

Saša KNEŽEVIĆ & Srđa MARTINOVIĆ

SOME SPECIFIC FEATURES OF MILITARY TERMINOLOGY OF THE MONTENEGRIN ARMED FORCES

The authors of this paper reflect on the specific features of the terminology that is used in the Montenegrin Armed Forces. Namely, the constant struggle for freedom has caused numerous specifics to develop in the Montenegrin Armed Forces, including in the field of language. Initially, these specific terms were informal, non-standardized, and it was only since the beginning of the reign of Prince Danilo and his organization of the Montenegrin Armed Forces that they would take on a new dimension. Since that time, most of such terms would move from colloquial into formal use. The terms used in this context were utilized to denote ranks, weapons and other items, positions and military-related relations and constitute a specific terminological quality of the Montenegrin language.

Key words: *terminology, Montenegrin Armed Forces, language, rank, borrowings, weapons*